

УДК 341.24

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.23>

ПОСТУП ЧОРНОГОРІЇ, АЛБАНІЇ ТА ПІВНІЧНОЇ МАКЕДОНІЇ НА ШЛЯХУ ДО ЄС У ЗВІТАХ ЄК ЗА 2025 РІК

Дір І.І.,
*аспірант кафедри міжнародного права,
Ужгородський національний університет
ORCID: 0009-0000-6540-8726
e-mail: illia.dir@uzhnu.edu.ua*

Дір І.І. Поступ Чорногорії, Албанії та Північної Македонії на шляху до ЄС у звітах ЄК за 2025 рік.

У статті розглянуто процес розширення Європейського Союзу у 2025 році з акцентом на оцінку прогресу країн-кандидатів і потенційних кандидатів на вступ до ЄС, зокрема Чорногорії, Албанії та Північної Македонії, на основі щорічних звітів Європейської Комісії. Аналізуються результати виконання рекомендацій ЄК, зокрема в межах переговорних кластерів, оцінюються темпи реформ та їхня відповідність критеріям ЄС, а також роль фінансових інструментів, таких як План зростання Західних Балкан, у стимулюванні реформ та підготовці країн до членства в ЄС.

У статті висвітлюється ключова інформація щодо прогресу Чорногорії, яка досягла значного просування у переговорах, відкривши та попередньо закривши низку розділів, а також отримала фінансову підтримку для продовження реформ. Детально проаналізовано успіхи Албанії у відкритті шести переговорних кластерів, реалізації реформ у сфері юстиції, боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, а також перспективи завершення переговорів до 2027 року.

Розглянуто становище Північної Македонії, акцентуючи увагу на необхідності імплементації конституційних змін, посилення верховенства права та боротьби з корупцією, а також на її відповідності спільній зовнішній та безпековій політиці ЄС.

Висвітлено роль річного моніторингу Європейською Комісією у систематичному оцінюванні прогресу держав-кандидатів, визначенні сильних та слабких сторін, а також у формуванні рекомендацій щодо подальших реформ. Підкреслюється, що звіти ЄК слугують важливим інструментом для підготовки країн до членства в ЄС, забезпечуючи прозорість та прогнозованість процесу розширення, а також сприяють інтеграції країн Західних Балкан до економічного та правового простору Європейського Союзу.

Стаття містить аналіз практичних аспектів фінансової підтримки через План зростання Західних Балкан та оцінює ефективність механізмів контролю за впровадженням реформ, підкреслюючи важливість стабільного темпу реформ для досягнення успішного членства в ЄС.

Окрему увагу в статті приділено аналізу взаємозв'язку між політичними та економічними аспектами реформ у країнах-кандидатах. Розглянуто вплив внутрішньополітичної стабільності, ефективності державних інституцій та антикорупційної політики на темпи імплементації стандартів ЄС. Звертається увага на важливість комплексного підходу, що поєднує законодавчі зміни, зміцнення правосуддя та забезпечення соціально-економічних реформ, оскільки успішне поєднання цих факторів значною мірою визначає готовність держав до повноправного членства в ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, розширення ЄС, країни-кандидати, Європейська Комісія, переговорні кластери, План зростання Західних Балкан, верховенство права, інтеграція до ЄС.

Dir I.I. Progress of Montenegro, Albania, and North Macedonia on the path to the EU in the European Commission reports for 2025.

The article examines the European Union enlargement process in 2025, focusing on the assessment of progress made by candidate and potential candidate countries for EU accession, in particular Montenegro, Albania, and North Macedonia, based on the European Commission's annual reports.

The study analyzes the implementation of the European Commission's recommendations within the framework of negotiating clusters, evaluates the pace of reforms and their compliance with EU criteria, and highlights the role of financial instruments, such as the Western Balkans Growth Plan, in stimulating reforms and preparing countries for EU membership.

The article presents key information on Montenegro's progress, which has made significant strides in negotiations, opening and provisionally closing several chapters, and receiving financial support to continue reforms. The achievements of Albania are analyzed in detail, including the opening of six negotiating clusters, implementation of judicial reforms, combating corruption and organized crime, and the prospects of completing negotiations by 2027.

The situation of North Macedonia is discussed, emphasizing the need to implement constitutional amendments, strengthen the rule of law, combat corruption, and ensure alignment with the EU's common foreign and security policy.

The article also highlights the role of the European Commission's annual monitoring in systematically assessing the progress of candidate countries, identifying strengths and weaknesses, and formulating recommendations for further reforms. It is emphasized that the EC reports serve as an important tool for preparing countries for EU membership, ensuring transparency and predictability in the enlargement process, and supporting the integration of Western Balkan countries into the EU's economic and legal framework.

The article analyzes practical aspects of financial support through the Western Balkans Growth Plan and evaluates the effectiveness of mechanisms controlling reform implementation, underlining the importance of maintaining a steady pace of reforms to achieve successful EU membership.

The article also pays particular attention to the analysis of the interrelation between political and economic aspects of reforms in the candidate countries. The impact of internal political stability, the effectiveness of state institutions, and anti-corruption policies on the pace of EU standards implementation is examined. Emphasis is placed on the importance of a comprehensive approach that combines legislative changes, strengthening of the judiciary, and the implementation of socio-economic reforms, as the successful integration of these factors largely determines the readiness of countries for full EU membership.

Key words: European Union, EU enlargement, candidate countries, European Commission, negotiating clusters, Western Balkans Growth Plan, rule of law, EU integration.

Актуальність теми. Процес розширення Європейського Союзу та підготовка держав-кандидатів до членства є надзвичайно актуальною темою сучасного міжнародного права та європейської інтеграції. Чорногорія, Албанія та Північна Македонія, в цілому, демонструють прогрес на шляху до членства, проте залишається низка актуальних проблем: проведення системних реформ у сфері верховенства права, боротьби з корупцією, реформування судової системи та забезпечення ефективного функціонування демократичних інституцій, а також імплементація конституційних змін відповідно до рекомендацій Європейської Комісії. Одночасно постає питання ефективності фінансових інструментів ЄС, таких як План зростання Західних Балкан, у стимулюванні реформ та підготовці країн до членства. Розгляд цих проблем є важливим як для держав-кандидатів, так і для ЄС загалом, оскільки успішна інтеграція сприяє стабільності та розвитку регіону.

Мета публікації полягає у всебічному аналізі поступу Чорногорії, Албанії та Північної Македонії на шляху до членства в Європейському Союзі на основі звітів Європейської Комісії 2025 року. Дослідження передбачає оцінку виконання рекомендацій ЄК та темпів реформ у країнах-кандидатах, аналіз впливу фінансових інструментів ЄС, зокрема Плану зростання Західних Балкан, на проведення реформ, визначення сильних та слабких сторін держав-кандидатів у контексті підготовки до членства, а також висвітлення ролі річного моніторингу ЄК як інструменту забезпечення прозорості та прогнозованості процесу розширення.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика розширення ЄС та підготовки країн-кандидатів досліджувалася у наукових працях як українських, так і зарубіжних авторів. У науковій літературі виділяють такі напрями: аналіз політичних та економічних критеріїв членства, оцінка прогресу реформ у сфері правосуддя та верховенства права, вивчення фінансових та інституційних механізмів підтримки країн-кандидатів, а також оцінка ролі Європейської Комісії у щорічному моніторингу. Окремі дослідження присвячені конкретним державам Західних Балкан, зокрема

Чорногорії, Албанії та Північній Македонії, та висвітлюють їхні досягнення й проблеми у переговорах про членство в ЄС. Проте більшість наукових робіт зосереджені на загальному процесі розширення, а системний аналіз прогресу країн у 2025 році на основі офіційних звітів ЄК залишається недостатньо висвітленим, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Дана проблематика розглядалася у працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема Д. Науменко, О. Булана, С. Дяченко, Н. Гумба (Іщенко), Д. Гайдай, В. Ломака, І. Яковюк, Є. Білоусов, І. Дір. Серед закордонних вчених слід відмітити К. Бешку, О. Мулісі, Є. Балуганті, Ф. Феррі.

Виклад основного матеріалу. 4 листопада 2025 року, у рамках політики розширення Європейського Союзу (ЄС), Європейська Комісія (ЄК) опублікувала звіти з оцінкою прогресу, досягнутого країнами-кандидатами та потенційними кандидатами на вступ до ЄС. Європейська Комісія ухвалила свій щорічний пакет документів щодо Чорногорії, Албанії, України, Республіки Молдова, Сербії, Північної Македонії, Боснії і Герцеговини, Косово, Туреччини та Грузії, які продовжують свій шлях до ЄС.

Що стосується України – ЄК підтвердила, що Україна виконала всі передумови для відкриття перемовин з ЄС по Кластеру 1, 2 та 6. Серед наступних кроків – виконання рекомендацій ЄК, представлених у Звіті 2025 року, а також дорожніх карт з питань верховенства права, реформи державного управління, функціонування демократичних інституцій і Плану заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України. [1]

Є цінним те, що ЄК зазначила, що, незважаючи на невинну агресію РФ, Україна залишається твердо відданою своєму шляху до вступу до ЄС, успішно завершивши процес скринінгу та просунувшись у ключових реформах. ЄК, як зазначалося у її Пресрелізї, прагне підтримувати амбітну мету, про яку заявив Уряд України – завершити переговори про вступ до кінця 2028 року, але вважає, що для її досягнення необхідно прискорити виконання реформ, зокрема у сфері верховенства права. [9]

Перш, ніж ознайомитися з оцінками Європейської Комісії щодо деяких країн регіону Західних Балкан, зокрема виконання Чорногорією, Албанією та Північною Македонією вимог на шляху до членства у ЄС, звернемо увагу на Рішення № 6876 («On approving the second release of funds to Albania, Montenegro and North Macedonia under the Reform and Growth Facility for the Western Balkans»), прийняте Європейською Комісією 8-го жовтня 2025 року. [4]

У цьому Рішенні йдеться про виділення фінансування для Албанії, Чорногорії та Північної Македонії у рамках Плану зростання ЄС для Західних Балкан. Це Рішення, по суті, визнає значні реформи, які ці держави здійснили для кращої відповідності стандартам ЄС.

План зростання Західних Балкан у такий спосіб стимулює підготовку країн до членства в ЄС, пропонуючи переваги, що передують повній інтеграції до ЄС. Це, у свою чергу, пришвидшує процес розширення та зростання економік держав-кандидатів.

Слід зазначити, що Албанія отримає перший транш у розмірі 99,3 млн євро, з яких 46,2 млн євро планується сплатити до державного бюджету країни, а решта коштів буде спрямована на підтримку інфраструктурних проєктів через Інвестиційну рамкову програму для Західних Балкан (WBIF). Чорногорія отримає другий транш у розмірі 8,1 млн євро, включаючи 3,8 млн євро, сплачені до державного бюджету, решта коштів призначена для інфраструктурних проєктів через WBIF. Північна Македонія отримає другий транш у розмірі майже 16 млн євро, з яких 7,4 млн євро буде сплачено до державного бюджету, а решта коштів буде спрямована на фінансування інфраструктурних проєктів через WBIF.

З початку реалізації Плану зростання Західних Балкан загальна сума виплат склала 99,3 млн євро для Албанії, 18,3 млн євро для Чорногорії та 23,8 млн євро для Північної Македонії.

Тобто, йдеться про фінансову підтримку в рамках цього механізму, яка буде виплачуватися лише після успішного впровадження реформ країнами-бенефіціарами. Кожна країна-бенефіціар відповідно готує порядок денний реформ, який обговорюється, оцінюється та затверджується Європейською Комісією після позитивної оцінки Європейської Ради.

Повертаючись до звітів ЄК щодо окремих країн регіону Західних Балкан, таких як Чорногорія, Албанія та Північна Македонія, слід зазначити, що, за своєю суттю, звіт – це інструмент-документ, який подає систематизовану інформацію щодо стану виконання країною рекомендацій ЄК, зокрема, аналізуючи за кластерами переговорного процесу. Такі звіти ЄК дозволяють виокремити сильні та слабкі сторони процесу реалізації реформ у країнах, крім того, зазначається про необхідність вжиття заходів для досягнення ефективних результатів.

Поступ Чорногорії було оцінено як досягнення значного прогресу на шляху до вступу до ЄС, оскільки країна закрила сім розділів переговорів і активно проводить реформи. Єврокомісія у Звіті по Чорногорії (2025 рік) зазначила, що переговори про вступ Чорногорії були розпочаті у червні 2012 року і на сьогоднішній день відкрито всі 33 розділи переговорів (сім з яких попередньо закрито). У червні 2024 року, встановивши контрольні показники для розділів 23 («Judiciary and fundamental rights») та 24 (Justice, freedom and security), було відкрито новий етап переговорів про вступ. Відтоді Чорногорія успішно просунулася, попередньо заклавши наступні розділи переговорів на міжурядових конференціях у грудні 2024 року – розділи 7 («Intellectual property law»), 10 («Digital transformation and media») та 20 («Enterprise and industrial policy»), та у червні 2025 року (розділ 5 «Company law»). [7]

ЄК припустила, що, за умови підтримки стабільного прогресу в проведенні реформ, Чорногорія може завершити переговори про вступ до кінця 2026 року.

Ще у жовтні 2025 року під час свого візиту до Чорногорії президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн зазначила, що «мета членства в ЄС дійсно досяжна для Чорногорії». Вона зазначила, що Чорногорія досягла хорошого темпу реформ, передбачених Планом зростання ЄС для Західних Балкан, оголосивши про виділення додаткових 8 мільйонів євро та про можливість отримати доступ до понад 380 мільйонів євро, якщо Чорногорія продовжить впроваджувати реформи. Крім того, пані Урсула фон дер Ляєн привітала вступ Чорногорії до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) та оголосила, що наступного року буде скасовано плату за роумінг між ЄС та Чорногорією. [8]

ЄК зазначила, що Албанія досягла значного прогресу, відкривши чотири кластери за останній рік і підкреслила, що було досягнуто прогресу в реформі юстиції, боротьбі з організованою злочинністю та корупцією. Подальші зусилля Албанії у проведенні необхідних секторальних реформ можуть дозволити Албанії завершити переговори до 2027 року, знову ж таки – за умови збереження темпів реформ Албанії. [5]

13 жовтня 2025 року президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн, розпочавши свій щорічний тур по Західних Балканах, у Тирані надіслала дуже чіткий меседж: «Албанія на правильному шляху до Європейського Союзу». За останні три-чотири роки спостерігається «приголомшливе та видатне рекордне прискорення темпів. П'ять із шести переговорних кластерів вже відкрито, і планується відкрити останній цієї осені», – зазначила тоді пані фон дер Ляєн на прес-конференції.[2]

Минуло трохи більше місяця й Албанія 17 листопада 2025 року провела свою сьому Міжурядову конференцію з Європейським Союзом, де відкрила останній, шостий, кластер процесу приєднання. Сьома Міжурядова конференція між Албанією та ЄС відбулася у Брюсселі, після чого відбулася прес-конференція прем'єр-міністра Албанії Еді Рами, європейської комісарки з питань розширення Марти Косс та міністра європейських справ Данії Марі Б'єр, країна якої зараз головує в ЄС. Прем'єр-міністр Рама заявив, що Албанія з гордістю виходить з цього першого етапу. «Ми дуже цінуємо це і зробимо все, щоб завжди бути там, де нам потрібно бути, виходячи з плану завершення цього першого етапу, завершити переговори про членство до 2027 року, а потім перейти до фази політичної підтримки повноцінного членства», – сказав Рама. Комісар ЄС з питань розширення Марта Кос зауважила, що цей день став особливим не лише для Албанії, але й для ЄС, оскільки сама ЄС зацікавлена у членстві Албанії в ЄС [3].

Тобто Албанія прагне завершити переговори до 2027 року та досягти повноправного членства в ЄС до 2030 року. Перша міжурядова конференція між Албанією та ЄС відбулася у липні 2022 року. Друга міжурядова конференція відбулася у жовтні 2024 року, що ознаменувало офіційне відкриття переговорів щодо першої групи розділів, а третя міжурядова конференція відбулася у грудні 2024 року. Четверта міжурядова конференція відбулася у квітні 2025 року, п'ята – у травні, шоста міжурядова конференція Албанія-ЄС відбулася у вересні цього року.

Можна припустити, що ця амбітна мета Албанії може здійснитися, беручи до уваги швидкість реформ та готовність до проведення міжурядових конференцій між Албанією та ЄС – перша з яких відбулася у липні 2022 року, а сьома – у листопаді 2025 року.

Європейська Комісія зазначила, що Північна Македонія має активізувати зусилля щодо підтримки верховенства права, захищаючи незалежність та доброчесність судової влади, а також посилити боротьбу з корупцією. Вкотре Північній Македонії було акцентовано увагу на необхідності прийняття конституційних змін, зокрема включення до Конституції держави положення про болгарську меншину, як це було зазначено у Висновках Ради від липня 2022 року.

Як зазначено у Звіті ЄК по Північній Македонії (2025 року) після першої Міжурядової конференції з переговорів про вступ 19 липня 2022 року, скринінгові сесії для всіх шести кластерів були завершені Північною Македонією 7 грудня 2023 року. Всі звіти про скринінг за шістьма кластерами були представлені Раді. [6]

Європейська Комісія зауважила, що Республіка Північна Македонія не зробила жодних спроб прийняти конституційні зміни, які країна зобов'язалася здійснити, та не досягла жодного прогресу у запобіганні та боротьбі з корупцією, яка залишається поширеною у багатьох сферах і викликає серйозне занепокоєння.

Серед позитивних моментів, про які йдеться у Звіті ЄК по Північній Македонії, зазначено, що ця держава дотримується повної відповідності спільній зовнішній та безпековій політиці Європейського Союзу. ЄК зазначила, що Північна Македонія зберегла повне узгодження зі спільними заявами Високого представника ЄС та рішеннями Ради ЄС, включно з обмежувальними заходами ЄС, пов'язаними з війною РФ проти України. Це є важливим для України, оскільки, не будучи ще членом ЄС, Північна Македонія приєднується до санкційних пакетів ЄС проти РФ.

Позитивною складовою у Звіті було відзначено продовження участі Північної Македонії у місіях й операціях ЄС з управління кризами, а також підписання у листопаді 2024 року Угоди з ЄС про партнерство з питань безпеки і оборони.

Європейська рада визначила, що переговори за першим кластером (The Fundamentals of the accession process) можуть бути відкриті лише після ухвалення Північною Македонією конституційних змін.

Ще під час свого візиту до Скоп'є у жовтні цього року президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн звернула увагу на те, що Північна Македонія повинна внести узгоджені конституційні зміни перед початком переговорів, зазначивши при цьому, що Північну Македонію вже включено до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) і виділено майже 16 мільйонів євро завдяки проведеним реформам.

Як бачимо, імплементація права Європейського Союзу у державах-кандидатах та процес розширення ЄС, базується на систематичному й системному моніторингу. Європейська Комісія на щорічній основі оцінює досягнення країн-кандидатів у наближенні до стандартів ЄС, а також звітує про їхні позитивні та негативні складові перед Європейською Радою та Європейським Парламентом. Звіти містять результати річного поступу держав-кандидатів та рекомендації щодо ключових пріоритетів подальшого реформування. Звіти Європейської Комісії є своєрідним початком наступної нової річної хвилі для впровадження реформ на шляху до виконання критеріїв ЄС та наближення до стандартів ЄС.

Висновки. У статті здійснено комплексний аналіз процесу розширення Європейського Союзу у 2025 році з акцентом на прогрес Чорногорії, Албанії та Північної Македонії на шляху до членства. Досліджено виконання рекомендацій Європейської Комісії, темпи реформ у країнах-кандидатах, а також ефективність фінансових інструментів, таких як План зростання Західних Балкан, у стимулюванні реформ та підготовці держав до інтеграції.

Встановлено, що Чорногорія та Албанія демонструють значний прогрес у проведенні реформ та відкритті переговорних кластерів, що підтверджує їхню готовність до подальших кроків у процесі приєднання. Водночас Північна Македонія стикається з низкою викликів, зокрема в сфері конституційних змін та боротьби з корупцією, що потребує додаткових зусиль для досягнення повної відповідності стандартам ЄС.

Річний моніторинг ЄК є ключовим інструментом оцінки прогресу та визначення пріоритетів реформ, забезпечуючи прозорість і прогнозованість процесу розширення. Звіти Комісії дозволяють систематично оцінювати сильні та слабкі сторони держав-кандидатів, що сприяє ефективній підготовці до членства.

Таким чином, успішна інтеграція країн Західних Балкан до ЄС залежить від поєднання політичної волі, стабільності внутрішніх інституцій, ефективності реформ та підтримки фінансових механізмів ЄС. Розглянуті держави демонструють різний рівень готовності, але загальний прогрес свідчить про позитивну динаміку у процесі розширення Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єврокомісія представила Звіт щодо прогресу України у межах Пакета розширення 2025 – найкраща оцінка за три роки: прес-реліз КМУ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/>

- yevrokomisiia-predstavyla-zvit-shchodo-prohresu-ukrainy-v-mezhakh-paketa-rozshyrennia-2025-naikrashcha-otsinka-za-try-roky (дата звернення: 28.11.2025).
2. Albania is on the right track towards the EU. Article. 13.10.2025. URL: <https://europeanwesternbalkans.com/2025/10/13/albania-is-on-the-right-track-towards-the-eu/> (дата звернення: 28.11.2025).
 3. Brussels, Opening of the Final Negotiating Cluster between Albania and the EU Joint Press Conference of Prime Minister Rama, EU Commissioner for Enlargement Marta Kos, and Denmark's Minister of Foreign Affairs Marie Bjerre. Albanian Government. 17.11.2025. URL: <https://kryeministria.al/en/newsroom/bruksel-celja-e-grupkapitullit-te-fundit-te-negociatave-shqiperi-be-konference-e-perbashket-per-shtyp-e-kryeministrit-rama-komisioneres-per-zgjerimin-e-be-se-marta-kos-dhe-ministres-se-pu/> (дата звернення: 28.11.2025).
 4. Commission implementing decision on approving the second release of funds to Albania, Montenegro and North Macedonia under the Reform and Growth Facility for the Western Balkans. EUROPEAN COMMISSION. Brussels, 08.10.2025 C(2025) 6876 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/393c159a-8dc9-43fa-b303-19f6fccf77a0_en?filename=RGF%20Payment%20CID.pdf (дата звернення: 28.11.2025).
 5. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Commission. Albania 2025 Report. Brussels, 4.11.2025 SWD(2025) 750 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/fe9138b7-90fe-4277-a12c-3a03f6d1957f_en?filename=albania-report-2025.pdf (дата звернення: 28.11.2025).
 6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Commission. North Macedonia 2025 Report. Brussels, 4.11.2025 SWD(2025) 753 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/267b368e-6b55-4a42-bb72-6395593de4da_en?filename=north-macedonia-report-2025.pdf (дата звернення: 28.11.2025).
 7. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Commission. Montenegro 2025 Report. Brussels, 4.11.2025 SWD(2025) 754 final/2. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/9ae69ea7-81d6-4d6a-a204-bd32a379d51d_en?filename=montenegro-report-2025.pdf (дата звернення: 28.11.2025).
 8. EU membership “within reach” for Montenegro, BiH to implement reforms. European Western Balkans. Article. 14.10.2025. URL: <https://europeanwesternbalkans.com/2025/10/14/eu-membership-within-reach-for-montenegro-bih-to-implement-reforms/> (дата звернення: 28.11.2025).
 9. 2025 Enlargement package shows progress towards EU membership for key enlargement partners: Press release European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_2584 (дата звернення: 28.11.2025).